

Adatok az „Erdészeti műszótár“-hoz.

I.

(Háromszékmegye. Dálnok község.)

Sinorozás: első vágás a törzs kérgének hosszában a cserkéreghántásnál.

Kuvasztás: a nedvben való kéreghántás.

Nyuzókés, kuvasztókés: a kéreghántó görbe végű faeszköz, melyet kemény fából („csipke fából“) készítenek, hogy a vége ne foszoljaék.

Gyűrűzés: a kuvasztani kezdett kéregnek alsó végén való körül kuvasztása, lerepesztése a fa tövéről.

Meg van rokolyázva: az álló fáról köröskörül le van kuvasztva egy darabban a cserkéreg, de még a fán van felső végénél fogva.

Varos: harapégés miatt repedezett kérgü.

Serkés, tetves: ha a harapégés után a kéreg alatt (alvó rügyektől) hóbörcsös lesz a fatörzs, a mi igen nehezíti a kéreghántást.

Gomolyának való cser: apró dirib-darab tölgyfa-kéreg, a mely kisebb-nagyobb labdává (gomolyává) összegöngyölitve, csakis tölteléknek használtatik az 1 öl (2 mt.) hosszura kötött kénékbe.

Járom: azon nyolcz drb czövek a földbe verve, mely között a „cserkéve“ körülbelöl oly módon köttetik, mint a pözskévét szokás. A 8 czövek közül azonban csak 3 pár áll oldalt s felső végével kissé kifelé dülve. Két darab a két végén van ugyan oly módon leütve.

Ezekkel kapcsolatban bátorságot veszek megkísérteni azt is, hogy a f. évi VI-ik füzetben Ujlaki I. barátom által a „Magyar Nyelvőr“ után — bizonyára a legteljesebb jóakarattal és jóhíszeműséggel — közölt szók közül „nekünk székelyek-

nek“ tulajdonított néhány szónak valódi székely alakját és használati módját visszaadjam, nehogy t. i. a szógyűjtő-bizottság egyik vagy másik nem székely tagja félrevezettség a Nyelvőrnek — úgy látszik — kissé tulbuzgó székelyföldi szógyűjtője által.

„Binyo: bogyó“ tudtom szerint nem létezik; de igenis:

Bingyó, bingió: éretlen gyümölcs; főleg pedig csakis az almáról mondják.

„Dobonka: vitzartó edény“ tudtom szerint nem létezik; de van.

Budonka: kisebb fajta köpezős faedény; régebben a „kisüstös“-ök a pálinkát fogták fel és tartották abban; ma már csak káposztát, vizet, moslékot, turót stb. szoktak tartani benne; bizonyára rokon a „putton“-nal; csakhogy a budonka alól szélesebb, mint felül; továbbá kerek metszettel bír; s füle — ha van — két oldalt van fából.

„Porongy: fűz“ nem hiszem, hogy léteznék; de igenis szokták mondani, hogy: „poronyó, mint a fűz;“ vagyis: törékeny, mint a fűz.

„Rokineza: a szán löcse“. Ezt is oda vélném módosítandónak:

Rókancza: a szekér vagy szán hátulsó oldal támasza. Ebbe jön ugyanis még: a hátulsó löcsnek felső vége; t. i. a szekérnél. (Szánnál ez hiányzik.) Ézzel kapcsolatban legyen feljegyezve még a „fergettyü“, a mely t. i. a szekér derekát összetartja az első tengely felett és a melyen keresztül hatol a szerkeret a ruddal összekötő „darékszeg“ (derékszeg) is a tengelybe.

„Tempe: törpe“ helyett is jobb úgy hiszem ezt írni:

Tömpe és terpe: buta és törpe.

„Tézsola: taliga rudja.“ Inkább: tinzsolya, ténzsoja: a 4-es ökörfogat első rudja; valamint a jármas taliga rudja;

„torro“ helyett: tolló és torló-tarló.

„Göcsös“ fát se mond a székely a „bogos és csomós“ fa helyett, hanem igenis: csögös fát.

„Gübécz“ szót se hallani. Inkább: gübe és a „gübü“ használtatik, a vízzel telt gödör vagyis az u. n.: „kátyú“ helyett. És mondják: „ne gübüld be“ azaz: ne mocskold be.

A „meghököltetni“ szó mellé legyen feljegyezve továbbá:

hezzával hajtani: balra hajtani az ökröt;

csával járnai: jobbra hajtani az ökröt.

„Lesérül: leszárad, lehervad“ helyett:

lesirül: hirtelen és könnyen lemegy, lehull, letörlődik.

„Merge“ helyett (a fának tavasszal meginduló frissenvedve) „mezge“ áll a kéziratban bizonyosan.

„Odor: csűr“. Ez nem egyéb mint: rész az egész helyett.

A gabonával megrakott — ugynevezett „hordó szekér“ ugyanis beáll a csűrbe és lerakodik a csűrben — jobbra vagy balra a két „odor“-ba; avagy: fel a „perjé“-re; azaz a csűrhijára.

„Szik: csira“. A tojáról mondják ugyan hogy van szikja, székje azaz: sárgája. A növényről azonban csak „czika“ mondatik néha a „csira“ helyett. Pl: a fejkáposztának igen jó — bésózva — télen és tavasszal „a czikája“.

„Faküjü: kutfoglalvány“ helyett is talán faküpü egy darab fából készült kút foglalvány, főleg a borviz forrásoknál lenne irandó és értendő.

„Felfartat: felkutat“-hoz is a „felfirtat“ mint gyakran használt varietás méltán oda illik.

„Hom p: halom“ helyett hom p, egy darab füvel benőtt, begyepesedett s többé kevésbé szabályos (téglalakú) föld, miből halmot is szokás építeni, összehányani.

„Kank: horog“ helyett kankó: horgos végű fa vagy vas.

„Szemelye“ (haszontalan gabona hulladék, ocsú) helyett is talán: „szemettje“ volt a tévesen műszónak tekintett szó. Azt mondják ugyanis a rostáláskor, hogy „kihull a magnak a szemettje“; de soh'se hallottam részemről azt, hogy a szemelyjétől tisztitanák rostálás utján a gabonát.

Érdemesnek tartjuk végül néhány olyan szónak székel-y földi kifejezését is ide írni, a melyek a fennemlitett füzetben mint más vidékek tájszavai vannak felsorolva.

„Padlon“ helyett padmaj és padmoj használtatik.

„Irongálni“ (a jégen) helyett isánkodni.

„Pemete“ (azon pamacs, melyek a tüzet locsolják) helyett peheteg.

„Juhodály“ (juhakol) helyett kosár, juhkosár.

„Szakadik“ (közönséges darázs) helyett szakadék.

„Toplu“ (tapló) helyett topló.

„Gimberedik“ (megdermed) helyett gémberedik.

„Gujacz“ (tollatlan kis madár) helyett csóré madár.

N. Gy.

II.

Ámbár alig hiszem, hogy az itt következő tájszók és kifejezések az erdészeti műszótárban mint műszavak szerepeljenek, mégis közlöm azokat, részint azért, mert legalább közvetlenül az erdészetre vonatkoznak, nem úgy mint az „Erdészeti Lapok“ folyó évi VI-ik füzetében Ujlaki István ur által közöltek közül a „riszál“, „hehó“ „csölleni“ kifejezések, melyekhez úgy hiszem igen kevés köze lehet az erdészeti műszótárnak. Közlöm másfelől azért is, mert az „Erdészeti Lapok“ megelőző V. füzetében megjelent „Vidéki level“-emben a „csigar“ szó helyett „csigaz“ került hibásan sajtó alá és így

ha ki nem javitnám, itteni tisztelt szaktársaim azt hihetnék, hogy a hiba az én tollamból került ki.

Ezeket előre bocsátva, legyen szabad ide írnom néhány műszavamat, kezdve mindjárt a „csigar“-on, mely fiatal tölgyet jelent, de vonatkozhatik más szép növésű fanemre is.

A fűrész t hosszába vagy keresztbe igazítani: a szerint a mint szelvényanyagok készítésénél hosszmeteszések, vagy a tűzifa vágásnál keresztmeteszések tétetnek, hosszába vagy keresztbe igazítják a fűrész t a fogak terpesztése vagy összébb szoritása által.

Gyökerezés: a nehéz és rendesen drágán fizetett tölgy- és épületfa törzsek nem vágatnak le a vevő által, hanem kigyökereztetnek, megnyervén a kigyökerezés által az egész gyökfejet vagyis nehéz 100—150 centiméter átmérőjű törzseknél 1—1.3 méterrel hosszabb épületfát, a mi pedig ezen értékes anyagnál nagyon lényeges.

Nyilas: nyilasnak nevezetik ezen vidéken a gyéritendő erdőrészeknek egyenes vonalak által határozott felosztása. Ugy szinte nyilasokra felosztva szokták a szomszédos sarjerdőkben a fát árverés utján lábon eladni.

Zsilipelés: az épületfa vagy nagyon vastag méretű vagy nagyon eltér a hengeralaktól; mindkét esetben sok fa esne forgácsba, ha a tönköt négyszögre akarnók a fűrészeléshez kifaragni. Ezen fapazarlást elkerülendő zsilipeljük a fát, vagyis a vékonyabb végéről kimérjük azon négyszöget, melyet a rönkö kéreg nélkül kiad és az ebből különben forgácsba esendő kérges részt ismét kisebb négyszögre osztjuk be zsilip forma befარagás által. A zsilipelés gyakran a rönkö mindkét ellenkező oldalán alkalmaztatik, úgy hogy ezen mütét által egy és ugyanazon rönköből 2—3 négyszöget és ez által a különben forgácsba menő törzs részből nem ritkán 4—5 darab 48

centiméter széles és 8 centiméter vastag padlót vagy egyéb épületanyagot nyerhetünk.

Tuskózás: Az uradalom szükségletére az épületfák, a drágább munkabér megtakarítása céljából nem gyökereztetnek ki, hanem tuskóról vágatnak le. A földben maradt tuskók azután rendszeren feles részben a szegényebb lakosság által szedetnek ki. Ezt nevezik tuskózásnak és lényegében úgy történik mint a gyökerezés, azzal a különbséggel, hogy itt a gyökerek kiszedése után a gyökfej, vagyis a tuskó sok fáradsággal hasogattatik ki. Igazi szegény embernek való téli munka, de minden esetre tisztességesebb a falopásnál!

Himódon, 1883. juliushó.

Ziegelhoffer Mihály,
urad. erdősz.

III.

Pestmegye északi és Nógrádmegye déli részében a cserhádi magyar lakosság által használt, erdőszeti jelentőséggel bíró szók és kifejezések közül bátor vagyok néhányat ide jegyezni.

Cserőkés erdő: 2—3 éves tölgy fiatalos.

Magkelés: magról kelt erdő.

Feketefa: így nevezik azokat a fanemeket, melyek cserhántás alkalmával hántásra nem alkalmasak, pl: a gyertyánt, csertölgyet stb.

Fát nyuzni: cserhántásnál a fát lehántani.

Rözsenyaláb: rözsekéve vagy rözseköteg.

Béroidalfa: a boros hordó a szekér ezen két oldal fáján nyugszik szállítás alkalmával.

Vendégoldalfa vagy vendégoldalrúd: a szekér oldal fáján talál alkalmazást azon célból, hogy szállítás alkalmával több takarmány vagy kéve férjen a szekérre; a kocsí tengelyeinél 15 centiméterrel szélesebben foglal helyet az oldalán.

Kölöncz: a pásztor ebek nyakára akasztott fanehezék.

Rúdszárnyfa: a kocsi rudjának a kocsi elejével való szilárd összekötésére szolgál.

Rekettyefa: a vörösberkenyét nevezik így.

Magyalfa: (*quercus pubesceus*) molyhostölgy.

Tökjuhar: (*acer pseudoplatanus*) fehér vagy fürtösjuhar.

Kinyestés, kitisztítás: áterdőlés.

Huzatják a fát: t. i. ékek segítségével azon oldal felé, merre döntené akarják.

Fölnyestik a fát: alsó ágaitól megfosztják, alsó ágait levagdossák.

Megroppan a fa: berecscsen döntés alkalmával.

Haraszt: általán almot jelent.

Végül legyen szabad a Soltz Károly ur által az „Erdészeti Lapok“ juniusi füzetében említett „zsert“ szó (nyomórúd) eredetére nézve megjegyezni, hogy ez a tót „žrě“ szóból veszi eredetét, s kevés átalakítással elég helytelenül ép úgy használtatik némely magyar vidéken, mint pl: a gyalogfenyő helyett a „borovicska“.

Vác, 1883. július 22.

Erdödi György.

A magyar nyelv érdekében.

Hazánk erdőségei kevés kivétellel idegen ajku néplakta vidékeken fekszenek, mely népeknek — a németek kivételével — nincs fejlődött erdészeti műnyelve, s nevezetesen a favágói munkálatok körén kívül eső fogalmak és tárgyak megjelölésére nincs saját kifejezése. Ily kifejezéseket azután kölcsön vesznek más nyelvből és pedig abból, mely leginkább kézügybe esik. S minthogy az erdészet nyelve a nemrég mult-